

Prof. dr. Herman vanden Berghe, gastprofessor in Lovanium en drijvende kracht achter het Centrum voor Menselijke Erfelijkheid in Kongo/Zaire (1966-1978)

Marc VAN TRIMPONT

De onafhankelijkheid van onze gewezen kolonie, nu precies 50 jaar geleden, en de ongeregelde heden die er onverwacht op volgden brachten een ware exodus mee van de blanken. Sommigen bleven ter plekke. Dit was het geval bijvoorbeeld voor de missionarissen. Anderen keerden later (even) terug. En nog anderen gingen er voor het eerst naartoe voor een al dan niet korte Afrikaanse ervaring. Een van hen was oud-Geraardsbergenaar prof. dr. Herman vanden Berghe die van 1966 tot 1978 zijn kennis en expertise ten dienste stelde van het toenmalige Lovanium en van de Kongolese bevolking. In deze bijdrage maakt de lezer kennis niet alleen met diens pionierswerk in het post-koloniale onafhankelijke Kongo, maar ook -en in niet geringe mate- met een deelaspect van de ontwikkelingen in de geneeskundige wetenschap.

Herman Vanden Berghe is geboren in Overboelare, thans een deelgemeente van Geraardsbergen, op 12 juni 1933 als zoon van Gustaaf en Maria-Hermance Steenhoudt. Na Grieks-Latijnse humaniora aan het Geraardsbergse Sint-Catharinacollege (Retorica 1951) gaat hij in Leuven geneeskunde studeren. Doctor in de genees-, heel- en verloskunde in 1958, zal hij zich de daaropvolgende jaren specialiseren in meerdere disciplines zoals radiobiologie, oncologie [kankergeneeskunde], radioisotopen en nucleaire geneeskunde, menselijke erfelijkheidsleer, ... Zijn academische carrière aan de K.U.Leuven loopt van 1963 tot 1998, met als hoogtepunt zijn vice-rectorschap van 1990 tot 1995. Maar ook buiten zijn "thuisuniversiteit" zal hij van 1966 tot 1998 een merkwaardige academische activiteit ontplooiën, meestal als visiting professor onder meer aan de wereldvermaarde Harvard University in Boston (Verenigde Staten). Zijn eerste buitenlandse opdracht vond plaats van 1966 tot 1978 maar dan in Zaïre (Kongo) en meer bepaald aan de universiteit Lovanium. En precies over deze periode handelt deze bijdrage, een getrouwe weergave van persoonlijke

Prof. dr. Herman Vanden Berghe, vice-rector van de K.U.Leuven, tijdens zijn laudatio (!) voor de Zairese (Kongolese) prelaat Monsengwo ter gelegenheid van diens eredoctoraat hem in 1993 verleend door de Leuvense universiteit. Mgr. Laurent Monsengwo Pasinya (°1939) is aartsbisschop van Kisangani. Hij was de eerste Afrikaanse doctor in de Bijbelwetenschappen van het Pauselijk Bijbelinstituut te Rome.

notities die Herman ons ter beschikking heeft gesteld en wavoor we hem danken. We vatten ze eerst even in een notendopje samen; vervolgens gaan we dieper in op diverse aspecten en realisaties. Het is een complexe materie die in de eerste plaats medisch geschoolden zal aan-

spreken; van de leek kunnen sommige medische termen en begrippen hier en daar misschien een extra inspanning vragen en wat remmend werken. Het loont echter de moeite om ermee door te gaan... In 1966 is Herman visiting professor of gastprofessor in Lovanium waar

(!) *Laudatio* (Latijn) is de internationaal gangbare term voor lofrede waarin de redenen worden uiteengezet tot het verlenen van een eredoctoraat.

hij colleges geeft in histo-cytologie [celdiagnostiek], embryologie en genetica. Hij richt er een genetisch laboratorium op, in die tijd het enige tussen Johannesburg (Zuid-Afrika) en... Nice. Hij staat mede aan de wieg van het ONRD⁽²⁾. In 1969 wordt onder zijn impuls en onder zijn leiding een grootschalig onderzoek uitgevoerd in het Hôpital Mama Yemo in Kinshasa naar de grote parameters van het Kongolese kind, de placenta of nageboorte en de moeder; bij dit onderzoek waren 6.600 consecutieve geboorten betrokken. Tot dan was de infrastructuur van Lovanium zo goed als ongewijzigd sinds de onafhankelijkheid. De eerste jaren teerde het onafhankelijke Kongo inderdaad op de erfenis van de koloniale verwezenlijkingen. Maar nadat Mobutu in 1973 de navelstreng met Leuven doorknipte begon de vrije val. Herman blijft er actief tot 1978. In 1995 verleent de universiteit van Kinshasa hem een eredoctoraat.

Via zijn echtgenote, Maria Van Orshoven, had Herman een band met Kongo. Zij is er namelijk opgegroeid nadat haar moeder, weduwe met zeven kinderen, in 1947 naar de Kolonie trok als leerkracht. Na een tijdje te hebben doorgebracht in Bukavu (Kivu), verhuisde ze naar Leopoldstad (thans Kinshasa). Ze eindigde haar carrière als Algemeen Inspectrice van het technisch onderwijs in de Democratische Republiek Kongo (Kinshasa).

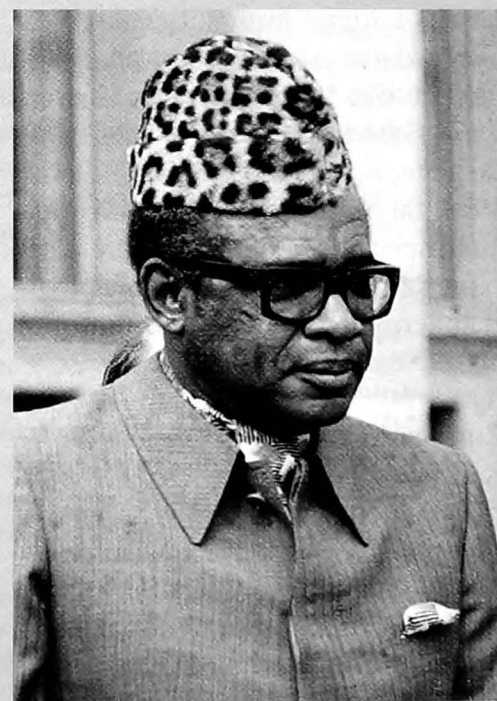
Postkoloniale politieke geschiedenis in een notendop

Op 30 juni 1960 werd Belgisch-Kongo overhaast onafhankelijkheid

verleend. Volgens sommigen werd deze overhaasting ingegeven uit angst voor een soort bevrijdingsoorlog zoals deze in Algerije. De nieuwe republiek werd een soeverein lid van de wereldgemeenschap, met Joseph Kasavubu als staatshoofd, Patrice Lumumba als premier en Justin Bomboko op Buitenlandse Zaken. Vrijwel onmiddellijk na de onafhankelijkheid ontstond mouterij in het leger gepaard gaande met geweldplegingen hier en daar op de blanke bevolking en vrij snel gevolgd door een zich als een olievlek verspreidende en goed georchestreerde machtsgreep vanwege de aanhangers van het MNC-Lumumba⁽³⁾. De Belgische regering, vermoedelijk in paniek, stuurde op 12 juli een boodschap naar haar koloniale ambtenaren: *"Tous les agents de l'Administration, de la Force Publique, la Magistrature, etc... seront considérés comme se trouvant dans l'impossibilité de poursuivre leur carrière en Afrique. En conséquence ils ont l'autorisation d'abandonner leur service et de se mettre immédiatement en route, de préférence via l'Uganda ou le Ruanda-Urundi"*⁽⁴⁾. Een en ander had tot gevolg de exodus van de meeste blanken en de ineenstorting van het administratief raderwerk. Brussel zond troepen om de wegtrekkende blanken te beschermen⁽⁵⁾. Met de onafhankelijkheid kwam meteen een einde aan de "Pax Belgica" in de gewezen kolonie.

Na de onafhankelijkheid kent men in onze gewezen kolonie de zogeheten Eerste Republiek (1960-1965), de Tweede Republiek onder Mobutu (1965-1971), de Zairisering onder Mobutu (1971-1997).

De periode van de Eerste Republiek was er een van wanorde en onstabiliteit. Een paar dagen na de mouterij in het leger, op 11 juli 1960 namelijk, scheurde de rijke koperprovincie Katanga onder leiding van Moïse Tsjombe zich af en verklaarde zich onafhankelijk en dit onder het goedluikende oog van Brussel dat een pro-Katangees beleid begon te voeren. Daarop riepen Kasavubu en Lumumba de hulp in van de VN die troepen stuurden om de wettelijkheid te herstellen. En op 9 augustus deed Albert Kalondji op zijn beurt een machtsgreep en verklaarde Zuid-Kasai autonoom. Deze rebelie werd hardhandig onderdrukt door Kongolese troepen onder het bevel van gewezen sergeant en inmiddels tot kolonel⁽⁶⁾ bevorderde Joseph Désiré Mobutu; het is echter Lumumba die verantwoordelijk zal worden geacht voor het aangerichte

Joseph Désiré Mobutu

(2) ONRD staat voor *Office National de la Recherche et du Développement*. Het werd opgericht in 1966 en kreeg de opdracht toegewezen het onderzoek ten bate van de Ontwikkeling maximaal te bevorderen. Dit impliceerde onder meer het bundelen en het opnieuw operationeel maken van de wetenschappelijke instituten uit de koloniale tijd zoals bijvoorbeeld het destijds vermaarde *Institut pour la Recherche Scientifique en Afrique Centrale* (IRSAC).

(3) MNC-Lumumba staat voor de politieke partij *Mouvement National Congolais*, strekking Lumumba.

(4) Mededeling van de provinciegouverneur van Kivu verwijzend naar het Protocol de dato 12 juli 1960 door August E. De Schryver, minister van Koloniën en Ruanda-Urundi. Deze mededeling geeft ook details m.b.t. de terugkeer naar België en preciseert onder meer *"Les femmes et enfants seront évacués par priorité"*. (Archief Marc van Trimont)

(5) Over de Belgische troepen in ex-Belgisch-Kongo, zie desgewenst en onder meer Peter CELIS & Cynrik DE DECKER, *Koning van Baka*, in *Mony Van Lierde. DFC & 2 Bars. Van volksjongen tot volksheld*, Erembodegem, 2007, p. 174-186.

bloedbad. Deze laatste ging voor westerse regeringen zoals Brussel en Washington door als gevaarlijk en pro-communistisch. Hij werd op 5 september 1960 door president Kasavubu afgezet, die op zijn beurt door Lumumba op zijn beurt... In december 1960 laat Mobutu (1930-1997) Lumumba aanhouden en uitleveren aan diens aartsvijanden in Katanga waar hij werd vermoord. Het zou tot 1965 duren alvorens tal van opstanden her en der in dit continentmatig land door Mobutu, met de hulp van blanke huurlingen onder wie de legendarische kolonel Jean Schramme (7), werden onderdrukt en de rust in het land was hersteld. Joseph Mobutu die zichzelf tot luitenant-generaal had bevorderd, had alle stamtwisten en de aanhang van Lumumba weten te onderdrukken.

De periode 1965-1971 wordt de Tweede Republiek genoemd en ze wordt gekenmerkt door het aantreden van Mobutu als staatshoofd en alleenheerser. In november 1965 zette hij het parlement op non-actief en schafte het meerpartijenstelsel af. Zijn partij, de MPR, werd de enige toegelaten politieke formatie. Met de naamsverandering van Kongo in Zaïre (8) begint in 1971 de zogeheten zaïrizing met het Mobutisme als ideologie en waarbij Mobutu als een soort messias op de voorgrond treedt onder de naam Mobutu Sese Seko kuku Ngbendu Wardbanga (9), al dan niet voorafgegaan door

de titel van maarschalk. Zaïre is voortaan ook de naam voor de Kongostroom en voor de munt. In het kader van het zaïrizeringsprogramma werden in 1973 alle grote buitenlandse bedrijven genationaliseerd; kleine bedrijven in handen van buitenlanders werden verplicht een Zaïrees te benoemen aan de top en dit gold ook voor de schooldirecties. Drie jaar later zag Mobutu zich echter genoodzaakt dit besluit terug te schroeven, maar het kwaad was geschied en de daaropvolgende jaren zakte het land elke dag dieper naar de afgrond. Vanaf 1990 lijkt het regime meer en meer afwezig mede als gevolg van het gewijzigde internationaal klimaat. Mobutu overleed in 1997 en werd opgevolgd door rebellenleider Laurent Désiré Kabila (1938-2001) die Zaïre herdoopte tot Kongo. Hij werd in 2001 vermoord en opgevolgd door zijn zoon Joseph Kabila, de huidige president van de republiek Kongo.

Lovanium, la colline inspirée

La colline inspirée, zo werd Lovanium destijds ook genoemd. Hoe deze bijnaam ontstaan is en waar hij vandaan komt, blijft een open vraag. Heeft hij iets te maken met de gelijknamige historische roman die Maurice Barrès in 1913 publiceerde? Het zou kunnen. Het gaat alleszins om een toepasselijke omschrijving want zegt deze auteur "il y a des lieux où souffle l'esprit", er zijn zo van die

plaatsen waar een geest waait (10). En Lovanium was zo een "lieu" of plek. En wat meer is, Lovanium is gebouwd op een heuvel nader bij de goden, op de *Mont Amba*, nabij de hoofdstad Leopoldstad (Kinshasa). Een van die "geestesproducten" dat daar is beland is het CME (Centrum voor Menselijke Erfelijkheid). Herman importeerde het aldaar en gaf er ook gestalte aan. Er zijn in Vlaanderen vier CME's. Ze zijn verbonden aan respectievelijk de universiteiten Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven. In deze centra wordt enerzijds onderzoek verricht naar het erfelijk karakter van aandoeningen en anderzijds worden er technieken ontwikkeld om erfelijke kwalen te voorkomen.

Het CME van de K.U.Leuven wil een internationaal *center of excellence* zijn op het vlak van moleculaire genetica; het heeft zich tevens tot doel gesteld een platform van genetische technologieën aan te reiken om klinisch en fundamenteel onderzoek in binnen- en buitenland te ondersteunen. Het ziet het als zijn opdracht binnen het domein van de menselijke erfelijkheid, neurogenetica en kankergenetica patiënten te diagnosticeren, te behandelen en te begeleiden, onderzoek te verrichten en up-to-date opleiding aan te bieden. Zijn activiteit is er met andere woorden op gericht, met behulp van genetische en moleculaire technologieën, het inzicht in menselijke ziekten (meer in het bijzonder erfelijke aandoeningen, kanker en neurologi-

(5) Voor wie niet vertrouwd is met de militaire hiërarchie: sergeant is de laagste rang bij de onderofficieren; kolonel is de hoogste graad bij de hogere officieren, net voor generaal.

(7) Jean Schramme (° Brugge, 1929; † Brazilië, 1988) vestigde zich op achttienjarige leeftijd als kolonist in Belgisch-Kongo. Hij sprak vlot Swahili en kon goed opschieten met de zwarten. Even nadat de Kolonie onafhankelijk werd, gaf hij zijn plantage op en, samen met zijn zwarte volgelingen en met de inbreng van blanke huurlingen, mengde hij zich metterdaad in de burgeroorlogen die de jonge republiek teisterden. In 1968 zagen Schramme en zijn blanke medestanders hun Kongo-avontuur voor beëindigd. Schramme kwam naar zijn geboortestad Brugge en bracht drie jonge Kongolezen met zich mee, weeskinderen aan wie hij een goede opvoeding wilde verschaffen. Wat later ging hij in Portugal wonen. Op 17 april 1986 werd hij veroordeeld tot 20 jaar cel voor een moord die hem werd aangetijgd maar die hij steeds heeft ontkend. Hij bleef evenwel onvindbaar voor het Belgische gerecht.

(8) De naam Zaïre zou van Portugese origine zijn, een verbastering van Nzadi wat in het Kikongo staat voor rivier, stroom. We hebben dit verhaal niet kunnen natrekken en geven het dus onder voorbehoud.

(9) 'Mobutu Sese Seko kuku Ngbendu Wardbanga' staat voor 'de sterke krachtige leider die het land voorspoed zal brengen'. Er bestaat een variatie als 'Mobutu Sese Seko kuku Ngbendu waza Banga' wat staat voor de 'almachtige' maar eigenlijk zou betekenen 'de haan die baas is over alle kippen'.

(10) Maurice Barrès (1862-1923) was een Frans politicus en schrijver. Hij gaat door voor een boegbeeld van het Franse nationalisme.

sche ziekten) te vergroten ten dienste van patiënt en samenleving.

Een wensdroom en een droom die werkelijkheid wordt...

De eerste contacten van het CME/Leuven met Lovanium dateren van 1965. In dat jaar kwamen af en toe monsters bloed afkomstig van de ziekenhuizen van de universiteit in het laboratorium aan, meegebracht en bereidwillig afgeleverd door piloten van Sabena. Afzender was prof. Roger Eeckels, hoofd van de dienst pediatrie [kindergeneeskunde] en toen ook vice-rector van Lovanium. Gevraagd werd de diagnose te stellen van een mogelijke chromosomale pathologie ⁽¹¹⁾. In de zomer van dat jaar bracht prof. Eeckels een bezoek aan het CME in Leuven, toen nog benepen gehuisvest op het gelijkvloers van het Instituut voor Anatomie, waar het in totaal géén 100 m² bezette. Hij was in zijn nopjes met de service die hij verkreeg, maar de regelmaat van het transport dat via piloten en andere bereidwillige dragers plaats vond, was toch een ernstig probleem. Diezelfde dag nog stelde Herman voor in Lovanium een diagnostisch cytogenetisch ⁽¹²⁾ laboratorium op te richten, uit te rusten, te bemannen en te besturen. Het was voor personeelsleden van de toen nog unitaire KUL/UCL ⁽¹³⁾ geen probleem om in Lovanium te gaan werken met behoud van alle sociale rechten en voordelen; ze genoten er gratis logies, kregen een

verzekering aangeboden en, voor de reis van en naar België konden ze gebruik maken van de eigen chartervluchten Air Lovanium, die een viertal keren per jaar de verplaatsing deden.

Een mondeling akkoord gaf als het ware een embryonale vorm aan Hermans voorstel. Meteen nodigde prof. Eeckels hem uit omstreeks Lichtmis 1966 Lovanium te bezoeken, samen met een groepje mensen van diverse pluimage. Herman was in de wolken, te meer daar hij steeds belangstelling had gevoeld voor Kongo. Zoals eerder gemeld, had zijn echtgenote er een deel van haar jeugd doorgebracht en de fantastische verhalen die zij en de overige leden van het gezin ervan wisten te vertellen, prikkelden zowel zijn verbeelding als zijn nieuwsgierigheid. Maar veel eerder al, in zijn studententijd namelijk, was die belangstelling aanwezig wat uitlegt dat hij lid was van de studentenvereniging KOLUC die af en toe een avond organiseerde, vaak met een goed geïllustreerde lezing over Kongo. Laten we bovendien niet vergeten dat zijn oom langs moederszijde, dr. Frans Hemerijckx ⁽¹⁴⁾, toen nog werkzaam was bij de melaatsen in Kongo en Herman droomde ervan ooit, net als die oom, in Kongo te gaan werken als arts. Het zou noodgedwongen bij een wensdroom blijven. Tijdens zijn eerste doctoraat (4de academiejaar) geneeskunde kreeg hij immers geelzucht; zijn aandoening deed denken aan hemolytische anemie ⁽¹⁵⁾ met mi-

crocytose, type Minchowski-Chauffard. Volgens prof. Michielsens die een periode in Kisantu had gewerkt, hield dit een te groot risico in, omdat zoveel andere factoren waaronder malaria in Kongo eveneens anemische toestanden konden veroorzaken of verergeren. De diagnose is naderhand verkeerd gebleken maar zorgde er toch nog voor dat Herman werd vrijgesteld van legerdienst, toen nog 21 maanden...

Eventjes over het universitair onderwijs in Kongo

Ten tijde van de Kolonie had het Belgisch onderwijsbeleid tot doel eerst aan de brede volksmassa een basisopleiding te geven, met andere woorden het was er bij voorrang op gericht het analfabetisme uit te roeien en pas daarna een bovenlaag van hooggeschoolden te vormen. Deze beleidskeuze is, achteraf gezien, een vergissing gebleken en vanzelfsprekend verweet men naderhand het Belgisch bestuur dat er op het moment van de onafhankelijkheid maar een handvol afgestudeerde universitair waren ⁽¹⁶⁾.

In 1954, nauwelijks zes jaar voor de plotse onafhankelijkheid, werd op Kongolese bodem, in de omgeving van het toenmalige Leopoldstad (nu Kinshasa), de eerste universiteit opgericht en dit op privé-initiatief. Ze kreeg de naam Lovanium ⁽¹⁷⁾ en was een stichting van de toen nog unitaire Leuvense universiteit. De drijvende kracht achter de stich-

⁽¹¹⁾ Chromosomaal = betrekking hebbend op chromosomen. Chromosoom = staafachtig lichaampje, opgebouwd uit D.N.A. en D.N.A.-bindende eiwitten, dat tijdens de celdeling ontstaat uit de celkern en de drager is van de erfelijke eigenschappen.

⁽¹²⁾ Cytogenetisch : verwijst naar de studie van chromosomen. Cytologie = cellenleer.

⁽¹³⁾ KUL/UCL = Katholieke Universiteit Leuven/ Université Catholique de Louvain.

⁽¹⁴⁾ Frans Hemerijckx (Ninove 1902, Leuven 1969), zoon van Theofiel en Leonie Steenhoudt. Studeerde, na Grieks-Latijnse humaniora aan het Geraardsbergse Sint-Catharinacollege, geneeskunde aan de K.U. Leuven. Hij wordt beschouwd als de grondlegger van de moderne leprabestrijding. Van 1929 tot 1954 was hij werkzaam in Belgisch-Kongo om dan een nieuwe uitdaging aan te durven met leprabestrijding in Indië en dit tot 1965.

⁽¹⁵⁾ *Hemolytisch* = betrekking hebbend op de aard van hemolyse. *Hemolyse* = afscheiding van de hemoglobine uit de rode bloedlichaampjes.

⁽¹⁶⁾ Vandaag tijgen sommigen het koloniale bestuur moedwilligheid aan omdat het, zo beweren ze, uit zelfbescherming de ontwikkeling van een zwarte elite zou hebben willen afremmen. Zij brengen evenwel geen enkel bewijs voor hun aantijging die trouwens onmiddellijk wordt ontzenuwd op grond van de wetenschap dat het beleid ter zake werd uitgestippeld door Brussel en niet door het koloniale bestuur in Kongo.

⁽¹⁷⁾ Lovanium is de Latijnse naam voor Leuven.

ting van Lovanium was dr. Gerard Vander Schueren van de Vlaamse vleugel van de universiteit evenals diens collega dr. Guy Malengrau⁽¹⁸⁾ van de Franstalige vleugel; ook de rector magnificus van Leuven, mgr. Honoré van Wayenbergh zette zijn schouders onder het project. Mgr. Luc Gillon⁽¹⁹⁾ werd rector.

Twee jaar nadien kwam er een staatsuniversiteit, namelijk in Elisabethstad (nu Lubumbashi), de hoofdstad van de koperprovincie Katanga. Vier jaar later wordt Belgisch-Kongo een onafhankelijk land...

Bij de onafhankelijkheid verkreeg Lovanium een eigen juridisch statuut, maar in 1971 werd de UNAZA (Université Nationale du Zaïre) opgericht waarvan zowel Lovanium als de universiteit in Lubumbashi componenten waren. Omstreeks 1980 werd het universitair onderwijs hervormd en opgedeeld in drie vestigingen, de universiteit Kinshasa, doorgaans UNIKIN genoemd (waartoe ex-Lovanium behoorde), de universiteit Kisangani (vroeger Stanleystad) en de universiteit Lubumbashi. Indien de universiteit Lovanium kon genieten van de steun en de faam van de moederuniversiteit Leuven, dan werd dit voordeel helemaal teniet gedaan nadat ze werd opgeslorpt in de UNAZA en vervolgens verdween in de UNIKIN. Volgens sommige bronnen verbleekte het blaas van deze universiteit na 1971, tijdens de jaren van verval.⁽²⁰⁾

Naar Lovanium

Het was vol verwachting dat Herman in februari 1966, samen met nog

Juliette vander Schueren (Geraardsbergen, 1920 – Heverlee, 1996), gewezen directrice verpleging van de Universitaire Ziekenhuizen K.U.Leuven. Zij was een dochter van dokter Arthur vander Schueren (1884-1934) x Germaine van Lieffering (1893-1965).

een twintigtal mensen plaats nam in de Boeing 707 van Air Lovanium. Onder hen Juliette Vander Schueren, hem wel bekend en niet van Gerard Vander Schueren⁽²¹⁾ voornoemd. Zijn naaste burens in het vliegtuig waren prof. Ruwet, hoofdbibliothecaris van de universiteit en prof. Xavier Aubert, internationaal vermaard historicus die in 2009 op hoge leeftijd overleed.

In Ndjili, de luchthaven van Leopoldstad/Kinshasa, werd het gezelschap "overgeladen" in VW-busjes. Dan, in volle duisternis, een ritje van een twintig kilometer naar Kimuenza bij Kinshasa waar Lovanium is ingeplant.

Daar kreeg ieder logies toegewezen en Herman kwam terecht in een klein klooster van de paters Scheutisten. Het was gelegen op de top van de heuvel en, zoals hij 's och-

Recente foto van het historische FOMULAC-ziekenhuis (ook gekend als het hôpital Saint-Luc) in Kisantu. Het dateert uit de koloniale tijd, vermoedelijk van voor de 2de Wereldoorlog en het is een stichting van de Fondation Médicale de l'Université de Louvain.

⁽¹⁸⁾ De vader van dr. Malengrau was de drijvende kracht achter FOMULAC (Fondation Médicale de l'Université de Louvain au Congo), gesticht in 1926. Dr. Vander Schueren werd in 1938 gelast met een studie over de geneeskundige zorgen in het toenmalige Belgisch-Kongo.

⁽¹⁹⁾ Mgr. Luc Gillon is geboren in Rochefort op 15 september 1920 en hij overleed in Brussel op 5 juni 1998. Hij was doctor in de natuurwetenschappen (specialisatie atoomenergie) en honorair kanunnik van de Sint-Romboutskathedraal in Mechelen. In 1954 werd hij tot rector van de nog op te richten universiteit Lovanium benoemd en zou dit blijven tot 1967 om vervolgens en dit tot 1971 er beheerder te zijn. Het is op zijn initiatief dat in 1959 de eerste atoomreactor werd gebouwd op de campus Lovanium. Naar deze figuur wordt vandaag een Kongolees zangkoor genoemd, het "choeur Monseigneur Luc Gillon" dat tot de beste wordt gerekend van het land.

⁽²⁰⁾ Wikipedia.org.

⁽²¹⁾ Gerard Vander Schueren was de kleinzoon van August Vander Schueren (°1840) die de oudere broer was van Edward (°1845), Juliettes grootvader. (Lieve De Leye, e.a., *Arthur Vander Schueren. Geneesheer, wetenschapper en mensenvriend (1884-1934)*, Geraardsbergen, p. 13, 14).

tends bij zijn ontwaken zou vaststellen volop in een fel geurende, groene omgeving, kortom een droom.

Een aangename verrassing

Herman dacht dadelijk aan de slag te kunnen gaan en reeds in de loop van de dag prof. Eeckels te ontmoeten, maar het verliep helemaal anders. Na een kort ontbijt werd hij met anderen door een VW-busje opgehaald en zonder verdere plichtplegingen ging het richting... kust, een tocht van een goede 600 kilometer via Kisantu en Matadi naar Moanda aan zee. Vooral voorbij Matadi was de weg in slechte staat en het was een doodmoe gezelschap dat logies kreeg in een tehuis van de Missiezusters van De Jacht. Hermans kamer gaf uitzicht op zee en op een enorm wit strand dat bezaaid lag met dode boomstammen en takken. De branding was er zeer sterk zodat van zwemmen geen sprake kon zijn. Wat de bedoeling was van die trip, dat mag Joost weten. Vermoedelijk het goed 'soigner' van de gasten met een aangenaam tochtje ter kennismaking met de Kongo. Deze aangename 'ontvoering' was overigens een complete verrassing maar ook een enorme meevaller met allerlei bezoeken onderweg; overnachting in Matadi op een kleine rivierboot waar Herman zijn kajuit deelde met prof. Ruwet; een verblijf in Kisantu, een stad met een zekere reputatie dank zij het daar gevestigde opleidingscentrum voor "assistants médicaux", het historische hospitaal 'Saint-Luc' en de vermaarde botanische tuinen van broeder Gillet.

Na vijf dagen *sight-seeing* had in Lovanium eindelijk de eerste ontmoeting plaats met een zichtbaar geïrriteerde prof. Eeckels die zich Hermans overkomst duidelijk anders had ingebeeld... Herman kon hem geen verklaring geven voor wat zich had voorgedaan sinds zijn aankomst, maar hij was toch opgetogen...

Het laboratorium krijgt vorm

De resterende acht dagen werden alle voorbereidselen getroffen in het vooruitzicht van de komst van het Leuvense laboratorium en meer in het bijzonder voor de behuizing ervan. Prof. Eeckels stelde Herman voor aan prof. Stani Haumont, hoogleraar histologie [weefselleer], aan wie hij had gevraagd in een van zijn laboratoria een steriele ruimte in te richten voor de behoeften van het aankweken van weefsel. Vergeleken met de Leuvense huisvesting, waren deze lokalen ruim en prachtig met alles wat aan gas en elektriciteit nodig was. Op de verdieping boven het laboratorium was de eenheid microbiologie ondergebracht, op deze eronder de anatomie en tevens het mortuarium van het hospitaal. Dat het lijkhuisje zich op die plaats bevond, kon moeilijk iemand ontgaan; ingehuurde klaagvrouwen, zogeheten 'pleureuses' zorgden er dagelijks voor de passende sfeer. Zelfs op weg naar de laatste rustplaats gingen ze onverlet door met hun klaaggezang. Voor die laatste tocht werd het lijk neergezet op een vrachtwagen voorzien van een witgekalkt Portugees kruis, het soort kruisen dat men aantrof op de begraafplaatsen in heel Beneden-Kongo.

Eens de behuizing van het lab geregeld, was de kous vanzelfsprekend niet af. Er diende ook gezorgd voor technisch gekwalificeerd personeel. En hier speelde de factor geluk beslist een rol. Een van de laboranten van de histologie, Gigi Warmoes uit Brugge, had enkele tijd in het laboratorium in Leuven gewerkt. Zij werd het eerste personeelslid maar bij het opstarten van het laboratorium, in juni van dat jaar, kwam versterking uit Leuven met de overkomst van Magda Dehaen.

Herman? "Il ferait un bon veau"...

Het opstarten van het laboratorium

verliep vlot, mede dank zij het feit dat nodige milieus en allerlei materiaal uit Leuven waren meegekomen. Voor het vereiste kalfs serum werd gedacht gebruik te kunnen maken van de veestapel van de landbouwfaculteit. Dit liet echter op zich wachten ondanks alle beloften. Ten langenste kon Herman niets anders dan zijn eigen bloed (bloedgroep AB en dus geschikt) te laten aftappen en het serum te gebruiken voor de lymfocytenculturen. Terug in Leuven vernam hij via de telex van het Lovaniumsecretariaat in Leuven⁽²²⁾ dat de culturen (met zijn bloed) prachtig gelukt waren en dat naar de woorden van Stani Haumont "*il ferait un bon veau*"; Herman had dus veel weg van een goed kalf (!)...

Het laboratorium werd verder vanuit Leuven blijvend bevoorrad en is maanden en jaren nadien optimaal blijven functioneren. Het was dan ook het enige genetisch laboratorium tussen Johannesburg en... Nice. Het deed bovendien onderzoek voor andere Afrikaanse centra zoals het Makerere College in Oeganda en het leverde het materiaal voor talrijke publicaties van R. Eeckels, G. Cornu en Anne-Marie Renoirte over chromosomale pathologie bij hun patiëntjes.

Een oudgediende van Mussolini brengt redding maar zorgt tevens voor een kater...

Dat de bevoorrading niet altijd vlekkeloos verliep, is een evidentie als een koe. Op een bepaald moment was er nood aan azijnzuur en methylalcohol, dingen die men niet uit Leuven meegaf. In heel Kinshasa niet te vinden, tenzij in piepkleine hoeveelheden! Zou echter te verkrijgen zijn in Matadi bij een apotheker die instond voor de invoer ervan via de haven. Gigi's echtgenoot Bob Ruyschaert, altijd in de weer om behulpzaam te zijn, reed Herman naar Matadi op zowat 400 km. Hij nam zijn

⁽²²⁾ Dit secretariaat was gevestigd in de Naamsestraat en werkte onder de supervisie van dhr. Vanderveeren die bovendien een bijzonder efficiënte hulp leverde voor allerlei zendingen en een vlotte communicatie.

intrek het hotel Metropole en dan op zoek naar de bewuste apotheker. Het bleek een Italiaan te zijn die in de jaren dertig met Mussolini in Oost-Afrika had verbleven en nadien uiteindelijk in Matadi was terecht gekomen. Bij het aanbellen verscheen diens echtgenote die zegde dat haar man nog niet beschikbaar was. Later terugkomen, was de boodschap en in de vooravond lukte het. Uit een zijkamer zweefde een vederlichte man naar voor met "*si monsieur veut acheter de l'alcohol il faudra d'abord en boire*" en meteen haalde hij voor elk van ons beiden een fles Johnny Walker boven, eraan toevoegend "*après on discutera*". Uiteindelijk lukte het Herman een bestelling door te geven aan de vrouw des huizes met de afspraak ze later te komen ophalen. Vervolgens kwam het erop aan van de man af te raken wat pas kon nadat de fles leeg was... Wankelend op eigen benen maar met hulp van de buurman, een slager afkomstig uit het Waasland die vroeger in Lovanium had gewerkt, bereikte Herman zijn hotel voor een zaligmakende slaap tot ver in de voormiddag...

Het leven op de campus

In het begin kwam Herman telkens voor een korte periode van twee tot drie weken over, wat hem in staat stelde al het diagnose-materiaal af te werken. Maar vanaf 1967 begon hij, op verzoek van prof. Haumont, ook colleges te geven. Met een onderbreking tijdens de jaren 1969-1970 zal hij tot 1978 jaarlijks cytologie en embryologie doceren waarin wat genetica kon verwerkt worden. Hoe het leven er verliep vertelt Herman met oog voor details:

Logies vond men nu eens hier dan weer elders op de campus naargelang wat er vrij was. Sommige huisjes, de zogeheten "S-en T-huisjes", op de rand van het plateau, waren zeer in trek want zeer mooi gelegen en gerieflijk. Voor de lunch gingen we naar de club, best gezellig en niet duur; het was een gebouw met zicht op de tennisvelden, afgezoomd met vrij

Mgr. Luc Gillon

veel en hoge bomen. Veel sociaal contact had ik niet in Lovanium, tenzij in de club en tevens met Eeckels en Haumont. Deze laatste woonde in Livulu op de flank van het plateau. Ik liep wel eens aan huis bij hem en deed soms aan housesitting voor hem. Er waren nog heel wat interessante mensen. Zo was een bezoek aan Rudy Werth en zijn echtgenote een intellectueel feest. Rudy was neus-keel-oorarts, Israëliisch staatsburger; zijn vrouw was kolonel in het Israelische leger en had er ook de allure van. Rudy was in die tijd decaan van de faculteit geneeskunde. Van hem is de geveugelde uitspraak genoteerd als repliek op de opmerking van een paar faculteitsleden dat ' Lovanium était un bordel ', langs zijn indrukwekkende neus weg corrigeerde met ' non, messieurs, parce que dans un bordel il y a de l'ordre et l'on en sort satisfait '. Er was ook Karel Van den Eynde, zijn vrouw Margriet en hun acht kinderen, meestal te vinden in het grote olympisch zwembad. Karel was een fijn linguïst en specialist in een rits van de bantoetalen die gesproken werden in zuid-west Kongo. Hij kon daar zéér boeiend over vertellen. Toon Debont, bioloog, was zéér geïnteresseerd in wat we zouden doen op vischromosomen. Hij werkte

vaak thuis, had daar op de barza een tafel-bureau geïnstalleerd, maar bleef daar steeds voor rechtstaan, zijn papierwerk op de tafel tegen de wind beschermend met een reeks stenen van diverse grootte. Met zijn collega Bouillon had ik minder contact, noch met Francis Eliott, biochemicus en jezuïet en evenmin met kanunnik Plevoets die nochtans destijds proost was geweest van ons promotiejaar. Mgr Gillon, de rector, zag ik vrijwel nooit. Nogal wat professoren en stafleden van het ziekenhuis kwamen uit Oost-Europa. Ze vormden doorgaans een gesloten groep. Iemand die ik met de jaren steeds meer ging appreciëren was dr. Martin Nguete. Martin was ex-assistent médical, maakte zijn geneeskunde af in Frankrijk dat voor hem en zijn studiegenoten een speciaal programma had opgezet (in België kon dat niet) en ging nadien nog epidemiologie studeren in Canada. Samen zouden we later nog grootse dingen doen. Het grootste deel van mijn verblijven zou ik echter doorbrengen in de stad op de procureur van de missies van Scheut in St. Anna onder de hoede van E.P. Piet van Damme, kozijn van Rector De Somer ⁽²³⁾ en stadsgenoot uit Geraardsbergen. Piet had vrij snel lucht gekregen van mijn aanwezigheid op Lovanium,

was mij komen opzoeken en deed mij het voorstel. Ik ben hem daarvoor nog steeds oneindig dankbaar, op de eerste plaats voor het aangenaam gezelschap 's avonds en de groeiende hechte vriendschap, maar ook voor zijn logistieke steun, met inbegrip van een Volkswagen om mij te verplaatsen, en talloze andere onvolprezen diensten die hij en zijn confraters mij in Kinshasa hebben bewezen.

Chromosomen van vissen, een gemiste reuzenkans...

Voor de meesten onder ons zal wat volgt misschien overkomen als een vreemd curiosum, maar niet voor wetenschappers...

Hoe interessant ook, het diagnostisch chromosomenonderzoek⁽²⁴⁾ in Lovanium was niet in voldoende mate aan de orde om Hermans aandacht en wetenschappelijke nieuwsgierigheid te voeden. Hij zou dan ook snel uitkijken naar nieuwe uitdagingen en die ook vinden. Over chromosomen van vissen was in de zestiger jaren niet al te veel bekend. Hoe zagen die er uit? Vertoonden ze, net als de vogels, tientallen gelijkaardige microchromosomen? Konden sommige aspecten van filiatie van de vissen in de Kongostroom op deze wijze worden achterhaald? Ziedaar een paar vragen die tot nog toe zonder antwoord waren gebleven. Verder aftasten bracht aan het licht dat in de zogeheten Stanley pool een groot aantal soorten teleostei

[beenvissen] aanwezig was, evenals hun mogelijke voorouders. Dat is althans wat Herman kon afleiden uit de reusachtige collectie in bokalen bewaarde vissen, die zich in de kelders van het Afrikamuseum van Tervuren bevond (bevindt?), een verzameling bijeengebracht door prof. Poll en medewerkers van de U(niversité) L(ibre) de B(ruxelles). Ook de mysterieuze longvissen (kanjers van soms een meter of meer lang), de protopteren en hun verwanten de polypteren⁽²⁵⁾, boeiden Herman ten zeerste. Het laboratorium in Lovanium was eigenlijk de uitgelezen plek om de chromosomen van een groot aantal vissen te bestuderen evenals hun mogelijke afstamming van nog levende voorouders. Maar eerst dienden die chromosomen te voorschijn te komen. Samen met Benny Staf, hoofdtechnicus van het CME, spendeerde Herman talloze uren aan deze zoektocht. Kweek van vissenbloed ging niet, huidculturen groeiden nauwelijks of zelfs niet. De kweekmilieus waren vermoedelijk niet ideaal en steeds bleken ze besmet te zijn terwijl toevoer van antibiotica geen soelaas bracht want antibiotica zijn niet bevorderlijk voor de groei. Beenmerg leverde ook geen resultaat evenmin als squash-preparaten van darm-slijmvlies dat toch ook voortdurende regeneratie nodig had. Maar op een nacht, begon het licht te schijnen... Wat bij vissen normaliter snel moet regenereren met veelvuldige celde-

lingen, is de cornea van het oog⁽²⁶⁾, gemakkelijk te bereiken en vlot te squashen. Alle pogingen liepen echter spaak; er ontstond geen enkele mitose⁽²⁷⁾. Toen dacht Herman aan het mogelijk bestaan van een mitotische golf, misschien bij het ochtendgloren. Het was bingo!

Er bestaat inderdaad bij vissen een dergelijke golf van mitosen, vermoedelijk onder de invloed van het opkomende daglicht bij dageraad, wat alleen gedurende enkele minuten aanblijft rond die tijd. De rest was kinderspel. Lovanium beschikte over een boot en, vroeg in de ochtend de vis gaan vangen, op de boot de cornea eraf halen en squashen en vervolgens een draagglasje erop leggen, liet toe reeds omstreeks zeven uur 's morgens op het laboratorium de nodige kleuringen uit te voeren op de 'vis van de dag'. Toch diende voor nog twee problemen een oplossing gevonden. Vooreerst moest iemand dit onderzoek ter harte nemen, een gouden onderwerp voor een doctoraatsstudent. Herman kon een jonge afgestudeerde bioloog aanwerven op een door de faculteit toegekend assistentenmandaat. Het werd Fred V. die met vrouw en kinderen naar Lovanium afreisde. Vervolgens diende de vis te worden aangevoerd 's ochtends op het gepaste moment; het kwam er met andere woorden op aan een ochtendlijke 'wonderbare visvangst' te organiseren. Navraag bij Scheut leerde Herman dat er een vissers-

(23) Piet De Somer is geboren in Niel in 1917. Hij deed Grieks-Latijnse humaniora aan het Sint-Catharinacollege in Geraardsbergen, de stad waar hij jarenlang heeft gewoond. Vervolgens studeerde hij geneeskunde in Leuven. In de jaren 1950 begon hij, samen met Christian de Duvé, penicilline af te zonderen. Deze activiteit zou uitgroeien tot de oprichting van het bedrijf R.I.T. wat staat voor *Recherche et Industrie Thérapeutiques*, inmiddels deel uitmakend van de vaccinreus *Glaxo-Smith-Kline*. In dezelfde periode startte zijn professorale loopbaan aan de faculteit geneeskunde in Leuven en in 1954 richtte hij, met het R.I.T., het *Rega-instituut* op waar o.m. het poliovaccin is ontwikkeld en dat een bedrijf werd met wereldfaam. Onder zijn impuls werd "Gasthuisberg", het ziekenhuis van de Leuvense universiteit, het grootste ziekenhuis van het land. Bij de splitsing van de unitaire universiteit in 1968, werd hij de eerste rector van de zelfstandige Nederlandstalige K.U.Leuven. Hij overleed in 1985.

(24) *Diagnostisch chromosomenonderzoek*: onderzoek naar de diagnose van chromosomen. *Chromosomen*: staafachtige lichaampjes, opgebouwd uit D.N.A. en D.N.A.-bindende eiwitten, die tijdens de celdeling ontstaan uit de celkern en de dragers zijn van de erfelijke eigenschappen.

(25) Protopteren en polypteren behoren tot de orde der beenvissen, nauw verwant met de longvissen. Hun lichaam is aalvormig met op de rug een serie stekelstralen waaraan vinstralen met vinmembraan, die aan wimpeltjes doen denken.

(26) De cornea, ook hoornvlies genoemd, is het vlies dat de oogbal grotendeels omgeeft en aan de voorzijde daarvan doorzichtig is.

(27) *Mitose* = celdeling waarbij de nieuwe cellen identiek zijn aan de oude.

dorpje was aan de ingang van de Stanley pool. Een van de paters zou hem er naartoe brengen en een palaver op gang brengen om de raad van de vissers in te winnen. Tijdens het vierde palaver en na menige krat-ten bier, haalde het dorpshoofd een wit poeder te voorschijn dat vanop de boot in het water moest worden gegooid. En dan kwam het erop aan snel te handelen en zonder dralen al de naar boven komende vissen met een net op te scheppen. Binnen een paar minuten werden aldus 40 à 50 vissen opgehaald, hun corneas gesquasht en de preparaten klaargemaakt. Later bleek het miraculeuze poeder een pesticide te zijn! Fred heeft zich dapper aan het werk gezet en had snel succes met de longvissen⁽²⁸⁾. De resultaten van zijn bevindingen zijn later gepubliceerd in het tijdschrift *Experientia* uit Bazel. In Kinshasa braken echter woelige tijden aan en in 1966-67 was het er al zéér onrustig geweest met de affaire Schramme, aanvankelijk in dienst van Mobutu met een huurlingenleger doch later in rebellie tegen de president. Het was toen niet ongewoon soldaten 's nachts te zien rondsluipen op de campus, bepaald niet bevorderlijk voor het veiligheidsgevoel. Toen Herman in die periode weer eens afreisde naar Lovanium met het vertrouwde Air Lovanium en, in het busje dat hem na de landing naar de terminal reed, zat te denken aan de mensen die hij zou ontmoeten, meende hij in een flits in een voor vertrek aanrijdend busje Fred V. te hebben opgemerkt. In Lovanium aangekomen, werd zijn indruk be-waarheid want Fred was er vandoor! Paniek had zich van hem meester gemaakt en het is te begrijpen dat hij vrouw en kinderen niet wou blootstellen aan de dreigende gevaren in Kongo. Herman heeft Fred sindsdien nooit meer gezien, hemzelf niet en noch de resultaten van zijn werk.

Het wetenschappelijk zo boeiende vischromosomenavontuur was ten einde want niemand werd bereid gevonden dit onderzoek op zich te nemen en verder te zetten. Tegen de achtergrond van het verslechterende klimaat in Zaïre kon dit ook niemand kwalijk worden genomen, vooral niet mensen met kinderen. Maar wat een zéér innovatief onderzoekswerk had kunnen worden moest aldus braakliggend worden gelaten. Een gemiste reuzenkans!

Over de studenten

Gedurende al de jaren dat Herman cytologie [celdiagnostiek] en genetica doceerde, had hij de beste contacten met de studenten. Zij waren ontzettend leergierig en kwamen na de les in drommen nog verder uitleg vragen. En voor hen organiseerde Herman herhalingsessies ter voorbereiding van het examen. Die examens liepen voor de meesten onder hen doorgaans goed af. De meeste studenten kwamen uit diverse streken van het land, enkelen waren van Nigeria (Biafra), een land geteisterd door troebelen. En er waren ook nog twee Belgen. Een zeldzame keer bouwden zij een feestje waar Herman op uitgenodigd was en er ook naartoe ging. Daar was een en ander te vernemen over hun levensomstandigheden en deze waren alles behalve schitterend, ook al draaide de universiteit met haar infrastructuurle voorzieningen toen nog op volle toeren, zij het met de massieve steun uit Leuven. Dat zou zo blijven tot in 1972 president Mobutu in het kader van zijn zaïriseringsbeleid de navelstreng tussen Leuven en Lovanium zou doorknippen. In 1968 braken er voor het eerst onlusten uit toen de studenten de liberalisering van het regime eisten. In het voorjaar van 1969 planden de studenten een mars op Kinshasa.

Herman, met nog enkele professoren en personeel van Lovanium, poogde op hen in te praten dit niet te doen, doch te vergeefs. Omstreeks 5 uur 's morgens verlieten de studenten massaal de campus, in bussen en te voet. Ze werden aan het "Rond Point de la Victoire", aan de rand van het centrum, door het leger opgewacht en er werd met scherp op hen geschoten. Er vielen doden bij bosjes, ten minste 54 (in België gewaagde men van 6 slachtoffers...). Later op de dag zag Herman in het Mama Yemo hospitaal in centrum Kinshasa tientallen dode studenten overbrengen naar het mortuarium. Hij zag er ook nog prof. Rossetti, directeur van het Lovaniumziekenhuis in loopas aankomen en ambulances met gedode studenten uit de omgeving van Lovanium. De daaropvolgende dagen waren zeer onrustig op de campus maar tot verdere troebelen kwam het niet meer. Twee jaar nadien herdachten de studenten van Lovanium hun overleden kameraden binnen de omheining van de campus. Het leger probeerde de manifestatie uiteen te slaan en het kwam opnieuw tot zware rellen.

De neonati of pasgeborenen in Kinshasa onder de loupe (1969)

Tussen 1966 en 1969 bracht Herman samen met prof. Eeckels vaak een bezoek aan meerdere ziekenhuizen in Kinshasa, meer bepaald aan de afdeling pediatrie [kindergeneeskunde]. Het voornaamste was het Mama Yemo-ziekenhuis, genoemd naar de moeder van Mobutu, maar in de koloniale tijd *l' Hôpital Général des Congolais* heette. Het was een vrij groot, uitgestrekt ziekenhuis, bijna overal zonder verdieping terwijl langgerekte barza's, dit zijn overdekte doch open gangen, de verschillende paviljoenen met elkaar verbonden.

⁽²⁸⁾ Deze longvissen hadden schitterende, meestal metacentrische chromosomen en de unieke soort protopteren bleken van de vier soorten polypteren te verschillen door één enkele Robertsoniaanse translocatie waarbij twee acrocentrische chromosomen met de korte arm op elkaar gaan vastzitten en één enkel meta-of submetacentrisch chromosoom vormen.

De afdeling pediatrie werd geleid door dr. Jean Van de Voorde die in de voorbije jaren ook nog op andere plaatsen in Kongo werkzaam was geweest; kortom, een man met enorme ervaring.

Over de basale of fundamentele parameters van de Kongolese neonatus, als daar zijn gewicht bij de geboorte, lengte, criteria voor prematuriteit, oorzaken van neonatale sterfte, twee- en meerlingen, aangeboren misvormingen, genetische afwijkingen waaronder de hemoglobinopathies, deficiëntie van glucose-6-fosfaatdehydrogenase die beiden aanleiding gaven tot zware anemie, neonatale infecties waaronder vooral malaria enz., waren géén algemeen geldende of richtinggevende gegevens bekend. En dit gold evenzeer voor de moeders.

Tijdens die bezoeken is de idee gerijpt om in het Hopital Mama Yemo een grootschalige studie op te zetten om die informatie te verzamelen en te exploiteren. De locatie was uniek, want in Mama Yemo gebeurden tussen 100 en 160 bevallingen per dag, de overgrote meerderheid uitgevoerd door Kongolese vroedvrouwen, of, voor meer ingewikkelde gevallen, door Kongolese verloskundigen.

Zoals eerder aangegeven was er een degelijk werkende dienst pediatrie inclusief een afdeling neonatologie, met veel toewijding gerund door een van de talrijke in het hospitaal actieve Belgische zusters wier klooster rechtover het ziekenhuis was gelegen. In de buurt lag het vroegere Institut Reine Astrid, waar laboratoriumruimte in overvloed aanwezig was en onder het toezicht stond van prof. Martin Nguete en van een biochemicus. Genetische onderzoeken konden worden gedaan in het laboratorium op Lovanium.

Wat was nu het opzet van heel die onderneming? Het was de bedoeling 453 parameters te onderzoeken met betrekking tot het Kongolese kind, zijn placenta en zijn moeder, en dit op een grote reeks van consecutieve geboorten over een periode van drie

Perinatale sterfte was een van de grote problemen die ook in het Mama Yemo-ziekenhuis werd vastgesteld. Op de foto de kinderlijkjes van één dag.

maanden, m.a.w. ononderbroken 24 uur op 24 en zeven dagen per week. De lijst van de parameters werd in hoofdzaak opgesteld door prof. Eeckels, die tevens het dossier concipieerde waarin de gegevens moesten worden opgetekend. Dr. Van de Voorde zou een coördinerende rol vervullen in het ziekenhuis terwijl Herman het team samenstelde dat nodig was om dergelijke onderneming tot een goed einde te brengen. Het plan werd voorgelegd aan prof. Nguete, directeur bij het in 1966 opgerichte ONRD (Office National de la Recherche et du Développement) evenals aan de Belgische Overheid.

Vrij snel werden praktische afspraken gemaakt volgens welke het ONRD wedden en huisvesting op zich zou nemen van de Kongolese medewerkers aan het onderzoek, terwijl de Belgische Overheid wedden en reiskosten van de Belgische wetenschappers voor haar rekening nam. Eens de ploeg samengesteld en ter plaatse, zouden gedurende een aanloopperiode van een maand alle schakels van het onderzoek worden getest. Daarna werd, op dag één om middernacht het startsein gegeven. Het volledige team telde 26 Kongolezen, 25 Belgen en 1 Nederlander.

De pariteit tussen beide groepen was een louter toeval maar een welgekomen detail.

Onverwachte tegenwind zorgt voor koude douche...

Alles scheen vlot te lopen tot drie weken voor de afreis van de Belgische teamleden. Op een morgen kreeg Herman een telefoontje uit Brussel met de laconieke mededeling dat de zaak niet doorging... De Belgische overheid trok zich helemaal terug uit de onderneming en het ging hier om een onherroepelijke beslissing... Ja, dit betekende noch min noch meer het einde van het project nog voor het goed en wel begonnen was. Bovendien was al het voorbereidend werk in Zaire gedaan door Roger Eeckels en Martin Nguete voor niets geweest. Herman van zijn kant stond voor problemen waarvoor hij zomaar geen uitweg zag. Hij had namelijk in België meerdere medewerkers aangetrokken voor dit project, onder hen 9 vroedvrouwen, 3 laboranten en 2 administratieve krachten evenals een oogarts en een Nederlandse patholoog met tropische ervaring; hij had ook nog een grote hoeveel-

heid materiaal aangekocht. Maar wanneer de nood het grootst is, is de redding nabij, aldus de volkswijsheid. En vrij snel rijpte bij hem een stoutmoedig idee. Hij had ooit een kolonel van het Belgisch leger, die hij had aangezocht om een milicien-oogarts te vinden voor het project, horen zeggen "In het leger is het makkelijker een helicopter, ja een vliegtuig, vast te krijgen dan één maand verlof". Een paar dagen na het vernietigende telefoontje, trok Herman naar de heer Van Helshoecht, voorzitter van de Landsbond der Christelijke mutualiteiten, voor raad en hulp. Die man toonde onmiddellijk véél sympathie voor 'Hermans zaak' en stelde zich dadelijk in verbinding met de toenmalige defensie-minister P.W. Seghers. Dit contact leverde geen windeieren op want Herman werd een uur later verwacht op het Ministerie in de Residence Palace in de Wetstraat. Hij werd er ontvangen door een kabinetsmedewerker met de inmiddels zeer bekende naam Jean-Luc Dehaene die duidelijk maakte dat alles toch niet zo eenvoudig was als het leek, want zelfs al was de minister bereid gevonden een DC-6-vliegtuig ter beschikking te stellen, dan nog lag de uiteindelijke beslissing om al dan niet de missie op te nemen bij de commandant van het 15de Wing in Melsbroek. Bovendien gold sinds de affaire Schramme en de para-operatie in Kisangani ⁽²⁹⁾ een vliegverbod voor Belgische vliegtuigen boven het grondgebied van alle Afrikaanse landen. Van elk betrokken land diende derhalve toelating te worden verkregen om gebruik te maken van hun luchtruim. Hoe Dehaene het voor mekaar heeft gekregen, mag Joost weten maar drie weken later werd de voltallige Belgische

ploeg vanuit Melsbroek naar Malta gevlogen, een tussenlanding op weg naar Kongo of Zaïre. Tegen 5 uur 's morgens vloog het vliegtuig het Kongolese luchtruim binnen. Vanuit de cockpit had men een prachtig gezicht op de opkomende dageraad voor een zonovergoten aanbreekende dag boven het nog donkere oerwoud doorsneden met kronkelende rivieren als witte linten. Een zaligmakend gevoel bekwam Herman die het niet laten kon zijn reisgenoten ervan deelachtig te maken...

Op N'Djili, de luchthaven van Kinshasa, stond prof. Nguete op de tarmac klaar met vrachtwagens voor het materiaal en met VW-busjes voor het personenvervoer, waarbij alles en iedereen eerst naar Lovanium vertrok en vandaar naar de uiteindelijke bestemming. Er stond ook een groepje van een drietal mensen, onbekenden voor Herman. Ze hielden zich ostentatief afzijdig. Het waren, zoals later werd vernomen, mensen van de 'Mission Belge' en zij bleken verantwoordelijk voor het afblazen van de participatie van de Belgische Overheid, naar verluidt, omdat zij niet waren aangesproken voor deze studie... Een van hen, dr. Burke, een pionier in de strijd tegen de slaapziekte vooral in de Bas-Congo [Beneden-Kongo], een bijzonder waardevol expert en een groot mens, heeft later gepoogd Herman te ontmoeten wat ook is gelukt. Het gesprek vond plaats in Hotel-Café Rubens waar achter de grote toog de Belgische voetbaluitslagen met krijt op een bord te lezen waren. Hij wist niets af van de oorsprong van het 'misverstand'. Niettemin stond hij erop namens de Mission belge, verontschuldigen aan te bieden en bij het einde van het onderzoek was de voltallige 'Mission' op de

afscheidsreceptie.

De hele affaire veroorzaakte twee weken vertraging bij de aanloop van het onderzoek, maar ook niet meer dan dat. In de kortst mogelijke tijd was iedereen gelogeerd en het materiaal uitgepakt. De eerste briefings aan de ploeg konden beginnen.

De negen Belgische vroedvrouwen, onder wie vier kloosterzusters van verschillende ordes, voerden zelf geen bevallingen uit. Werkend in drie ploegen van drie en telkens voor een duur van acht uur, bestond hun taak erin een reeks parameters te registreren. Deze parameters slaan op de omstandigheden waarin de geboorten plaats vonden; de toestand van de barenrijpe vrouw; de neonatus m.b.t. gewicht, lengte en uitzicht; Apgarscore ⁽³⁰⁾; afname van materiaal; uitwendig aspect van de placenta plus stockering ervan ten behoeve van de pathologie. Te dien einde vulden ze de nodige formulieren in behorend tot het dossier dat elke baby zou volgen tot aan zijn ontslag na de derde dag; deze dag was helemaal gewijd aan medisch onderzoek, meer in het bijzonder een algemeen pediatriesch onderzoek, neurologische maturiteit (à la Prechtl), oogartsonderzoek, afname van monsters urine en bloed bij kind en moeder; deze monsters zouden dienen voor laboratoriumonderzoek met inbegrip van geslachtschromatine ⁽³¹⁾ in het mondslimvlies bij de baby. Voor het pediatriesch onderzoek stonden assistenten van Prof. Eeckels in, met name dr. Jean Godhaird en dr. Fiasse, plus een Nederlandse Medische Missiezuster (Memisa) dr. Van der Zee, terwijl de zorg voor prematuren berustte bij dr. Jean Van de Voorde. Het pathologisch onderzoek werd gedaan door

⁽²⁹⁾ In 1964 was Stanleystad (Kisangani) ingenomen door rebellen, de zogeheten Simba krijgers (Simba = leeuw in het Swahili). Ze gijzelden de blanke bevolking van de stad. De Belgische regering besloot een reddingsoperatie op het getouw te zetten. Onder de codenaam *Dragon rouge* werd deze op 24 november 1964 uitgevoerd en tot een goed einde gebracht door het 1ste regiment paracommando dat de gegijzelden bevrijdde uit hun benarde situatie.

⁽³⁰⁾ *Apgarscore*: een globale score m.b.t. het welzijn van het kind aan de hand van een reeks parameters, zoals blauw zien, ademhaling, hartritme, enz.

⁽³¹⁾ *Chromatine*: stof in de celkernen die gemakkelijk kleurstoffen opneemt. Het tweede X-chromosoom van de vrouw toont zijn aanwezigheid door een specifiek sex-chromatine.

dr. Jan-Willem Koten uit Nederland, een man met ettelijke jaren ervaring in Zuid-Oost-Afrika en in Syrië en bijzonder onderlegd op het vlak van tropische pathologie in de placenta. De bloedmonsters bestemd voor het chromosoomonderzoek gingen dagelijks naar ons laboratorium in Lovanium, evenals de sexchromatines. Alle andere technische laboratoriumonderzoeken werden verricht in het nabij gelegen instituut, waar onder meer hemoglobine elektroforeses⁽³²⁾ werden uitgevoerd, naast een reeks hematologische onderzoeken van moeder en kind. Toezicht op chauffeurs die voor vervoer van stalen en personen instonden, evenals op de medewerkers aan de studie en het zoeken naar een oplossing voor sommige van hun eventuele problemen, maar vooral de verantwoordelijkheid voor de dossiers, hun circulatie en volledigheid plus klassering berustte bij Mevr. Van Orshoven, toen 65 en Hermans schoonmoeder. Zij had een enorme ervaring opgebouwd voor en na 1960 voor wat betreft de contacten met diverse Kongolese en vervolgens Zairese instanties; bovendien beschikte ze over een natuurlijk gezag.

Tijdens hun verblijf werden de moeders uitvoerig geïnterviewd door een team gespecialiseerde enquêteurs die overvloedige informatie vergaarden in de eigen bantoetaal van de betrokkene over ethnie en stam, kinderen en miskramen, eventuele ziekten inclusief en vanzelfsprekend malaria, slaapziekte, helminthosen [wormziekten], enz. Ook werd tijdens het interview geïnformeerd naar de behandeling van deze aandoeningen inclusief de inlandse geneesmiddelen en geneeswijze, naar de milieu-omstandigheden zoals daar zijn de savanne versus bosrijke gebieden, voeding, huisdieren en dergelijke.

Voor de medisch geschoolde lezer: artikel in 'Science'

Alles tesamen werden meer dan 6.600 consecutieve geboorten aldus onderzocht. Het was op dat moment waarschijnlijk de grootste en meest uitgebreide en vooral correct uitgevoerde studie van neonati ooit. De resultaten van dit reusachtig werk kunnen binnen het bestek van deze bijdrage niet worden vermeld; daarvoor zijn zij te omvangrijk en ook te gespecialiseerd. Ze gaven aanleiding tot een reeks publicaties in vaktijdschriften en tot drie doctoraten uitgevoerd door Zairese onderzoekers. Maar volledigheidshalve en vooral ter attentie van de medisch geschoolde lezer maken we hier toch melding van het artikel verschenen in 1970 in het gezaghebbende Amerikaans vakblad *Science*. In de jaren 1960 werden tal van onderzoeken gedaan naar de mogelijke oorzaken

van de toenemende incidentie van mongolisme met de leeftijd van de moeder. Beschuldigd werden onder meer de gecumuleerde dosis ioniserende straling door jaarlijkse RX-opname in het kader van de strijd tegen tuberculose, evenals de 'pil'. In de 'Kinshasa-studie' werd aangetoond dat in dit land met een lage natuurlijke radioactiviteit in de bodem, bij een bevolking van éénzelfde en zeer lage economische ontwikkelingsgraad die nooit iets te maken hebben gehad met systematische RX-opnames en nog nooit van de pil hadden gehoord, de incidentie van mongolisme en van geslachtschromosomale afwijkingen dezelfde was als in New York City. Meteen bleek al dat epidemiologisch onderzoek overbodig. De incidentie, het dragerschap van sikkelcelanemie (hemoglobine S) bedroeg 25%. Glucose-6-fosfaatdehydrogenase efficiency kwam voor bij 16% van de jongens.

Het team van specialisten onder wier leiding het grootschalig onderzoek over de neonatalen in Kinshasa is gevoerd. Meerdere disciplines waren hierbij betrokken, als daar zijn pediatrie, verloskunde, oogziekten, pathologie, biochemie, epidemiologie en last but not least genetica, het domein van Herman vanden Berghe (midden op de foto, 5de van links).

⁽³²⁾ *Elektroforese*: techniek waarbij men moleculen in een elektrisch veld laat bewegen om ze te scheiden door verschillen in ladings- en/of moleculegewicht.

Voor het eerst waren van de Kongolese neonatus de grote parameters vastgelegd. Prof. Eeckels zou er voor zorgen, met de steun van Nestlé, dat deze belangrijke gegevens overal in Kongo beschikbaar werden gesteld op een vochtvrij karton om te worden uitgehangen. De criteria voor prematuriteit bleken totaal anders te liggen dan bijvoorbeeld in België: twee kilogram i.p.v. 2.500 gr als ondergrens van het geboortegewicht voor premature baby's. De neurologische maturiteit van de Kongolese neonatus daarentegen bleek een maand vooruit op die van een Europees kind. Aange-toond werd dat het hepatitis B-virus niet van de moeder doorheen de placenta tot bij het kind kon komen, tenzij er een defect was in de placenta. Placentaire malaria bleek de voornaamste oorzaak van de enorme perinatale mortaliteit (méér dan 10%) en gaf een antwoord op de in grote koppen op de voorpagina van een Zaïrees weekblad verschenen vraag 'pourquoi nos enfants meurent-ils?'.
 Naarmate de studie vorderde kreeg ze meer bekendheid in de stad. Hooggeplaatste politieke en religieuze gezagdragers zoals president Mobutu, kardinaal-aartsbisschop Malula, e.a. kwamen een kijkje nemen. Dr. Kamunga, Zaïrees pediater die eveneens aan de studie deelnam, werd een lokale beroemdheid. De studie leverde ook een paar verrassingen op zoals de aanwezigheid bij 4 kinderen van een hemoglobine-variant uit Zuid-Oost-Azie en China, genetische sporen achtergelaten door de Chinese arbeiders die, ten tijde van Kongo-Vrijstaat⁽³³⁾, de spoorlijn Matadi-Kinshasa hebben aangelegd. In een studie van enkele jaren terug, verwezenlijkt met de medewerking van een cardioloog uit het voormalige Lovanium (thans Université de Kinshasa), werd eveneens een 'Chinees type' van mitochondriale doofheid geassocieerd

met cardiale pathologie in Benedenkongo aangetoond. Terloops, president Kasavubu die zijn roots had in deze provincie, was voor één kwart Chinees.

Al het materiaal, zijnde 6.600 dossiers evenals al de resultaten van het laboratoriumonderzoek werden opnieuw per militair vliegtuig naar Leuven overgebracht; de goodwill en dienstvaardigheid van het 15de Wing kan niet genoeg worden geprezen.

Bittere nasmaak en... een gevoel van dankbaarheid

In Leuven wachtten een paar ont-hutsende verrassingen. De bloedmonsters werden er bewaard in een diepvriezer die zich bevond in de kelder van het Instituut voor Anatomie waar het C.M.E. destijds gehuisvest was. Deze diepvriezer was voorzien van een alarmsysteem met luide bel (een directe aansluiting met de telefooncentrale was toen nog niet mogelijk). Op een avond of nacht liet die bel zich horen, wat de nachtwaker ertoe aanzette 'dat lawaai' af te zetten. Tot overmaat van ramp deed hij daar bij niemand melding van. Toen men weken later het materiaal kwam ophalen, was er de vreselijke ontdekking dat al die zo kostbare bloedmonsters verloren waren...

En alsof dit niet volstond, is er, weliswaar niet moedwillig, zoiets als een aanslag gepleegd bij de verwerking van de gegevens uit de dossiers, die toen nog mechanisch door middel van ponskaarten werden vastgelegd. Ondanks alles was de aangerichte schade niet volledig en wat gered was bood toch nog voldoende stof voor onder meer de doctoraatsstudies.

Denkend alleen maar aan al de energie door zovelen op zo'n meticuleuze wijze gependend in dit grootschalig project, zorgde een en

ander voor een bittere nasmaak. Maar ondanks deze tegenslagen, was Herman vol dankbaarheid tegenover al diegenen die dit grandioos werk mogelijk hadden gemaakt en die gedurende al die tijd één groot team vormden, even enthousiast als efficiënt.

Hermans 'poulain'

Een aparte plaats in Hermans herinnering is voorbehouden voor prof. Martin Nguete. Samen hebben ze vaak van gedachten gewisseld over wetenschappelijk onderzoek aan de universiteit en aan wetenschappelijke instituten in een land als Kongo. Martin Nguete ligt mede aan de basis voor de oprichting van het eerder vermoende ONRD, een instituut met veel visie en, althans in het beginstadium, met heel wat middelen. Het was de ambitie van het ONRD om onderzoek ten bate van de ontwikkeling maximaal te bevorderen. Daarbij hoorde eveneens het terug opstarten van de wetenschappelijk instituten uit de koloniale tijd, zoals het IRSAC (*Institut pour la Recherche Scientifique en Afrique Centrale*) en andere. Op verzoek van Martin Nguete ging Herman in 1967 naar het IRSAC-station van Mabali aan het Tumbameer om te zien wat er mee kon worden gedaan. Samen met twee professoren uit Nederland vertrok hij via Mbandaka naar deze vestiging. De weg vanuit Mbandaka liep over zowat 150 km doorheen een 'verzonken' overigens zeer dichtbegroeid woud. Voor het laatste stuk weg konden ze gelukkig rekenen op de hulp van de Missie van Scheut. Deze weg, of wat er moest voor doorgaan, liep over de 'zandruggen' van een ooit leeggelopen binnensee, onderbroken door watergeulen waarover bruggetjes, eigenlijk takkenbundels, waren gelegd.

Steggerda zorgt voor een lapsusje

⁽³³⁾ Kongo-Vrijstaat, ook wel eens de Kongo van Leopold II genoemd, liep van 1885 tot 1908, jaar waarin het land aan België werd overgedragen en een Belgische kolonie werd.

Herman vanden Berghe met de ploeg vroedvrouwen die zonder onderbreking, 24 uur op 24, op de bres stonden.

Het trio bleef overnachten op de missie, een paar mooie hutten die opgetrokken waren met hout van de streek en waar de aarden vloer was bedekt met gevlochten matten. Een 'lampe belge' zorgde voor wat verlichting. Twee mensen bemanden deze missiepost, een Vlaming en een Nederlander. In de conversatie liet laatstgenoemde zich ontvalen zeer getroffen te zijn door het zo hoge aantal abnormale kinderen bij de Mongo's, een volksstam uit de streek. Was dit fenomeen soms toe te schrijven aan de daar veel voorkomende geslachtsziekten of kon het te maken hebben met een te hoge mate van bloedverwantschap, vroeg de bezorgde en zorgzame missionaris zich af. De man kon zich gelukkig prijzen want wie kon beter dan onze drie specialisten het correcte antwoord geven op de vraag? Consanguïniteit kon wel degelijk een grote boosdoener zijn voor een serie afwijkingen. Voorbeelden dienaangaande dienden de Nederlandse missionaris toch bekend te zijn vermits er ook in Nederland zogenaamde isolaten bestonden, d.w.z. streken met hoge inteelt zoals sommige eilanden in de Zuiderzee. En Herman had het

ook over Steggerda⁽³⁴⁾ waar, met enige overdrijving(!), zelfs honden en katten door de inteelt afwijkingen vertoonden. Door het schemerlicht van de petroleumlamp heen, zag het gezelschap de brave man bleek worden terwijl hij stamelend opbiechtte: 'ik kom uit Steggerda'...

Overlevingsstrategie helpt

In het IRSAC-station bleek het terrein evenals de gebouwen zeer netjes onderhouden. Er woonde een 'directeur' in het luxueuse woonhuis en er waren tientallen arbeiders doende. Wat ze precies deden, blijft een open vraag. Enkelen vertoefden in de opslag- of werkplaatsen waar blijkens de inventaris anno 1960 zelfs geen nagel was verdwenen. Eén van de bedienden, verantwoordelijk voor het dagelijks aflezen van de pluviometer, haalde al zijn documenten te voorschijn met de metingen dag na dag sedert 1960. Herman nam ze door, haalde de periodes van relatieve droogte respectievelijk overvloedige neerslag eruit en verwerkte ze in zijn verslag. Het merkwaardige in dit hele verhaal is het feit dat geen van al deze mensen ook maar enige ver-

goeding had ontvangen sinds 1960. Ze hadden allemaal, als in een overlevingsstrategie, het station intact gehouden.

Het einde van de werking van het Genetisch laboratorium in Lovanium

In 1973 drukte President Mobutu de zogenaamde zaïrizing sterk door en zou hij ook de universiteit Lovanium nationaliseren. Dit betekende feitelijk het einde van de intense binding met Leuven. De navelstreng werd immers doorgesneden. Voor Herman was het meteen zonneklaar: dit was ook het einde van de activiteiten van zijn door Leuven gevoed en bemand laboratorium, en hij bracht de kostbare apparatuur over naar België. Na 1978, het laatste jaar van zijn colleges in Kongo, is hij er nooit meer kunnen teruggaan.

'Lovanium is doomed to disappear'

In 1972 werd Herman 'uitgenodigd' -of was het 'ontboden'?- door de lijfarts van Mobutu, Close genaamd. Die man woonde in het kamp van de para's in Kinshasa waar ook de president zijn verblijf had. Het is niet duidelijk hoe Close in Zaïre is beland en lijfarts werd van Mobutu. In de ogen van sommigen ging hij door voor een CIA-agent. Hij wierp zich op als de vernieuwer van de gezondheidszorg in Zaïre, maar hij spendeerde nagenoeg het volledige budget van volksgezondheid aan twee projecten. In de eerste plaats zag hij Mama Yemo als een 'pilotheospiitaal' voor heel Centraal-Afrika; vervolgens diende, volgens hem, de gezondheidszorg via het water bij de zieken te worden gebracht. Het Mama Yemo-ziekenhuis werd een Amerikaanse staf toebedeeld met tientallen artsen en hulp personeel. Speciaal voor deze mensen werd langs de Kongostroom een uitgestrekt dorp gebouwd met

(34) Steggerda is een plaatsje in Friesland.

KLINISCHE GENETICA : TERUG NAAR KONGO LA GENETIQUE CLINIQUE : RETOUR AU CONGO

1960 -1978: Centrum Menselijke Erfelijkheid à L'Université de Lovanium

Tussen 1960 en 1978 reisden Prof. Herman Van den Berghe en zijn medewerkers verschillende keren naar Kinshasa. Ze introduceerden er klinische genetica en chromosomenonderzoek.

Van den Berghe H

Nuclear sexing in a population of Congolese metropolitan newborns.
Science. 1970 Sep 25;169(952):1318-20.

2004: Centrum Menselijke Erfelijkheid terug naar Kinshasa (UNIKIN)

Sinds 2004 zijn er regelmatige missies naar Kinshasa. Met Prof. Lukusa als gids, gaan medewerkers van het Centrum voor Menselijke Erfelijkheid op zoek naar mogelijkheden om de klinische genetica en de genetische diagnostiek terug te brengen naar Kongo.

onderwijs

Les embryologie 3de kan arts, UNIKIN

Les klinische genetica UNIKIN

Congrès de Neurosciences KINSHASA

kliniek

Prof. Hilde Van Esch, Prof. Griet Van Buggenhout, Prof. Koen Devriendt, Prof. Annick Vogels en Prof. Prosper Lukusa geven lessen in (klinische) genetica en embryologie, houden consultaties en bezoeken voorzieningen voor personen met een verstandelijke handicap.

onderzoek

Recent bezochten Prof. Lukusa en Prof. Devriendt de laboratoria van het INRB. Hier wordt vanaf de zomer van 2010 een genetisch laboratorium ingericht.

ontspanning

alle denkbare voorzieningen inclusief voor elk personeelslid een Mazda-personenwagen. Om zijn 'rivierzorg-model' gestalte te geven, liet Close op de scheepswerf buiten Kinshasa twee grote rivierboten bouwen in Mississipistijl. Deze zouden op de Kongostroom varen en op vaste plaatsen aanleggen om daar aan ziekenverzorging te doen. Die boten waren er technisch zeer goed voor uitgerust, alleen had men zich klaarblijkelijk niet afgevraagd hoe zieken en gewonden tijdig op de plaats van afspraak konden geraken... Laten we toch niet uit het oog verliezen dat Kongo 80 keer zo groot is als België. Langs de andere kant weten we dat de Kongolezen, zelfs al zijn ze zwaar ziek, bijzonder resistent zijn en, in veel grotere mate dan Europeanen, lange afstanden kunnen overbruggen. Maar, zou het overdreven zijn te stellen dat deze 'rivier-zorgverstreking' een bereikwijdte heeft van ten hoogste 50 km naar het binnenland. Bovendien is er het probleem van de verzorging bijvoorbeeld na een heelkundige ingreep enz. En ten slotte rijst de vraag in hoeverre de ziekenboten, gesteld dat ze tot Kisangani geraken, alle posten konden aandoen. Kortom, Closes 'rivierzorg-model' was pure megalomanie met negatieve nevenverschijnselen en bovendien een geldverslindende bedoening. Close, die al geruime tijd de financiële ondersteuning aan het ziekenhuis van Lovanium afremde om uiteindelijk de kraan dicht te draaien, kwam tijdens het gesprek zeer snel ter zake. Herman kon zijn laboratorium maar best onderbrengen in Closes project. Onbespreekbaar? OK, maar dan 'Lovanium is doomed to disappear'... En daar is het bij gebleven. Nadien heeft Herman niets meer gehoord van die man. Na een zekere tijd, te lang om goed te zijn, is Close uit Zaïre verdwenen en uiteindelijk kwam er ook een einde aan diens Mama Yemo-project.

Vermoedelijk liggen de twee ziekenzorgboten ergens te roesten...

Afrikanisering

Van meetaf aan lag het in Hermans bedoeling een en bij voorkeur meerdere Zairesen op te leiden voor elementair genetisch onderzoek en dienstbetoon; zij konden het laboratorium in de Université de Kinshasa overnemen waarbij ook de steun vanuit het CME onverminderd zou verzekerd blijven.

Een mogelijke kandidaat was Ambroise Tumba. Hij was een oud *assistant-médical*, had vervolgens in Frankrijk geneeskunde gestudeerd en had belangstelling getoond voor genetica en aanverwante disciplines. Hij zou meerdere jaren in het laboratorium opgeleid worden, maar behield al die tijd een voet in Parijs terwijl zijn vier kinderen, van wie er drie aan een bloedziekte (sikkelanemie) leden; ze werden door een dame in Heverlee verzorgd. Ambroise bracht het uiteindelijk tot hoogleraar aan de Sorbonne en heeft nooit (meer) de intentie gehad om naar Zaïre terug te keren. Hij had ook geen contacten meer met het CME.

Een tweede kandidaat was Prosper Lukusa, een zeer ernstige jongeman, aldus Herman. Hij maakte een doctoraal proefschrift over Chromatid-exchange, een fundamenteel proces in chromosomen, met ook klinische betekenis. Met dergelijk onderwerp kon hij een bescheiden maar actief en betekenisvol laboratorium besturen in Kinshasa. Jammer genoeg zou de Zaïrese politiek hier roet in het eten gooien. Prosper was via zijn moeder verwant met Tschischikedi, de voornaamste opponent van Mobutu in Kinshasa. Een terugkeer naar Zaïre had sowieso zijn aanhouding meegebracht op het vliegveld om vervolgens te 'verdwijnen' voor altijd... Prosper bleef in het laboratorium werken van het CME/Leuven, hopen op betere tijden!

Epiloog

In 1995 verleende de Université de Kinshasa aan Herman een eredoctoraat. Hij kon het echter niet ter plaatse in ontvangst gaan nemen. De bul werd aan iemand van Buitenlandse Zaken toevertrouwd maar is Herman nooit overhandigd. Jammer toch! Niet verdwenen is echter de intense vreugde door Herman ervaren aan de hele onderneming en steeds aanwezig is diens groot respect voor de mensen en voor het rode land van de zwarte Kariatiden.

Was 1978 nu echt het definitieve einde van al die inspanningen? Is er met andere woorden geen vervolghet verhaal met een happy-end zoals in elke film die zichzelf respecteert? Ziedaar vragen die vermoedelijk bij menigeen gerezen zijn.

En ja, het zaad is blijkbaar niet op een rotsachtige bodem uitgestrooid want, mede onder impuls van prof. dr. Koenraad Devriendt, gewezen medewerker van Herman en thans kliniekhoofd CME/Leuven, is het CME sinds 2004 terug in Kinshasa. Te noteren de determinerende rol hierin gespeeld door prof. dr. Prosper Lukusa, Hermans 'poulain' ten tijde van de door hem ingezette afrikanisering, die inmiddels zonder gevaar voor zijn leven naar zijn land was kunnen terugkeren. Een en ander werd, in een stijl van 'vroeger en nu', geëvoceerd in een poster (zie p. 17), uitgegeven op 19 maart van dit jaar ter gelegenheid van het bezoek van Koning Albert II aan het CME/Leuven.

Marc van Trimptont
e-mail mvtger@telenet.be